

A MAGYAR IPARMŰVÉS ZET ÚTTÖRŐI.

IRTA: VÁRNAI SÁNDOR.

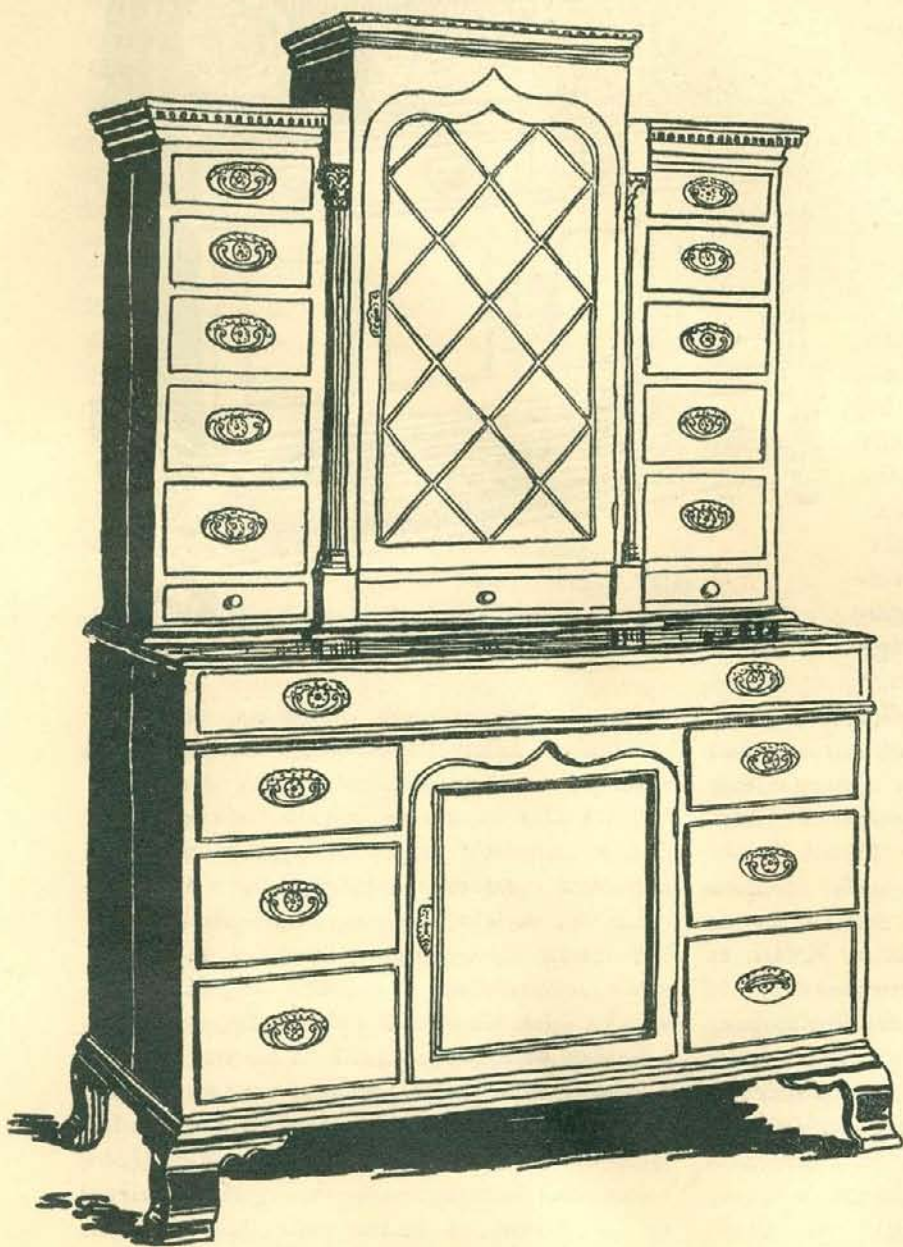
II.

BUDAPEST FŐVÁROS műrégészeti emlékei közt a száz év előtti művészeti és gazdaságtörténeti viszonyokra alig vet egy is oly élénk és jellemző fényt, mint a pesti görög

ekklézsiá templomának multja és karaktere. Bármily dísztelen és ridegen józan is a száz év előtti Pest ez architekturai alkotása, de híven kifejezi azt a kort, mely inspirálta, az apró érdekek

korszakát, a minden eszménytől önzően elzárkozó kispolgáriasság szürke gondolatvilágát. Igaz, hogy a görög templom építésénél, mint azt az alapítólevélben kifejezett intencióból is látjuk, főleg a pár évvel előbb emelt bécsi görög templom izlése és méretei voltak irányadók, de még sokkal mélyebb nyomokat hagytak hátra rajta azok a viszontagságos küzdelmek és vajadások, melyek közt a megszületett eszme testté vált, s művészeti viszonyaink akkori kezdetlegességei. Érdekes ránk nézve építőművészetünk ez emléke már azért is, mert a régi Pest egyik legjelesebb mestere, Jung névéhez fűződik. Műtárgyai közt nem egy volt, mely jellemző tulajdonságaiban mutatta a XVIII-ik századkori Pest műiparának fejlettségét s izlését.

Az építési föltételek szerint a görög hitközség 45.000 frtot kötött le szerződésileg Jungnak az építésért, beleértve ebbe anyagot, fuvarot, állványokat, szerszámokat, kőfaragó, ács, asztalos, lakatos, üveges és bádogos munkát, meghatározott részletekben. Jung



CHIPPENDALE TERVE UTÁN KÉSZÜLT
KÖNYVSZEKRÉNY 1765.

ANGOL
BÚTOR.

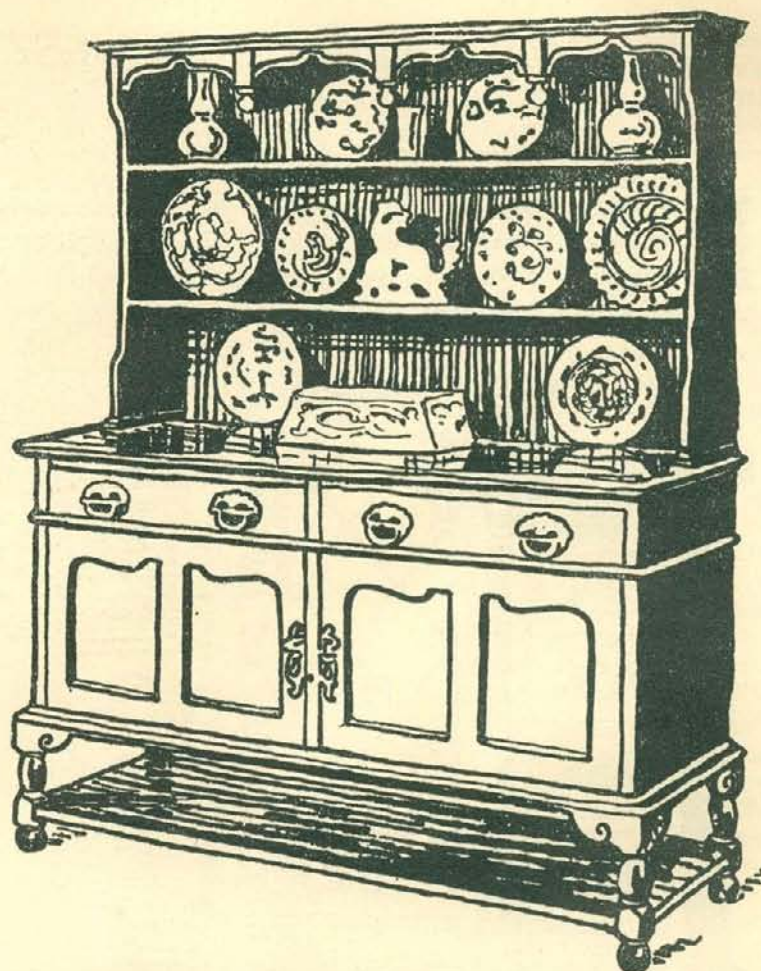
viszont kötelezte magát a templomot 2 év után használható állapotban, 3 év után pedig teljesen készen adni át, azonkívül 9 évig szavatosságot vállalt az építkezésért, úgy hogy az ez idő alatt szükségessé válható javítási és tatarozási munkálatokat díjtalanul tartozott teljesíteni.

Időközben a szerződés annyiban módosult, hogy egy torony helyett kettőnek építését határozták el, aminél fogva a költségeket is 15.000 frttal fölemelték a Junggal kötött pótszerződésben. Ez természetesen jelentékenyen késleltette a munkát s így esett, hogy az építést Jung még 1799-ben sem fejezte be. Finanziális nehézségek is állottak elő, a templomra aláírt önkéntes adományok késedelmesen folytak be, ami nem egyszer okozott nagy zavarokat, s hosszabb-rövidebb időre fennakasztotta a munkát. Amellett Jung alszerződése hiányosan voltak megkötve, tele voltak kibúvókkal, ingadozó magyarázatoknak engedtek helyet, úgy hogy nem sok idő múlva a perek

egész garmadája szakadt a vállalkozó nyakába, aki elvállalt kötelezettségeinek semmi irányban sem tudott pontosan megfelelni s maga Jung is pörrel támadta meg a hitközséget 1799-ben.

Nem akarunk bővebben időzni itt ez áldatlan viszály ecsetelésénél, mely szomorú világításban mutatja az ipari munka és az építőművészet helyzetét nálunk a XVIII. és XIX. század fordulóján. Kicsinyeskedés és kapzsiság, lelkiismeretlenség és korlátoltság nehezdedtek rá művészeti viszonyainkra, azok uralkodtak a művészi gondolat fölött s elnyomták ennek minden szabadabb szárnyalását.

Az alkalmazott művészet szempontjából figyelmet érdemlő részletét képezte a görög templom építésének a ma már rég eltűnt ballusztrád, mely csak 1801-ben került a templom elé az építészeti igazgatóság határozatából,



TÖLGYFA-POHÁRSZÉK 1690.

ANGOL BÚTOR.

hogy a hetivásárosok forgalma ne rontsa a templom környékét s hogy annak frontja szabadabban érvényesülhessen. A díszes köballusztrádot egymásba fonódó, félkörbe futó, szépen mintázott, alacsony loggiák képezték, melyeket vasrácsok kötöttek össze a templom oldalával. A jellegzetes rajzú és ornamentikájú ballusztrád eredeti terve megvan még Pest város levéltárában s a régi pesti kőfaragó munka jeles alkotására vall, mely méltó volt e hajdan virágzó iparágunk jó híréhez s ahhoz a nagy lendülethez, melyet ez a szakma a XVIII. századkori Pesten, a mai Kőfaragó-utca táján elterült »Lapícida« nevű városrész helyén koncentrált kőfaragómesterek legjelesebbjeiben ért el. Sajnos, a ballusztrád eltávolításának idejéről, vagy a régi Pest architektúrájának mindenesetre érdekes emlékét képező eset-

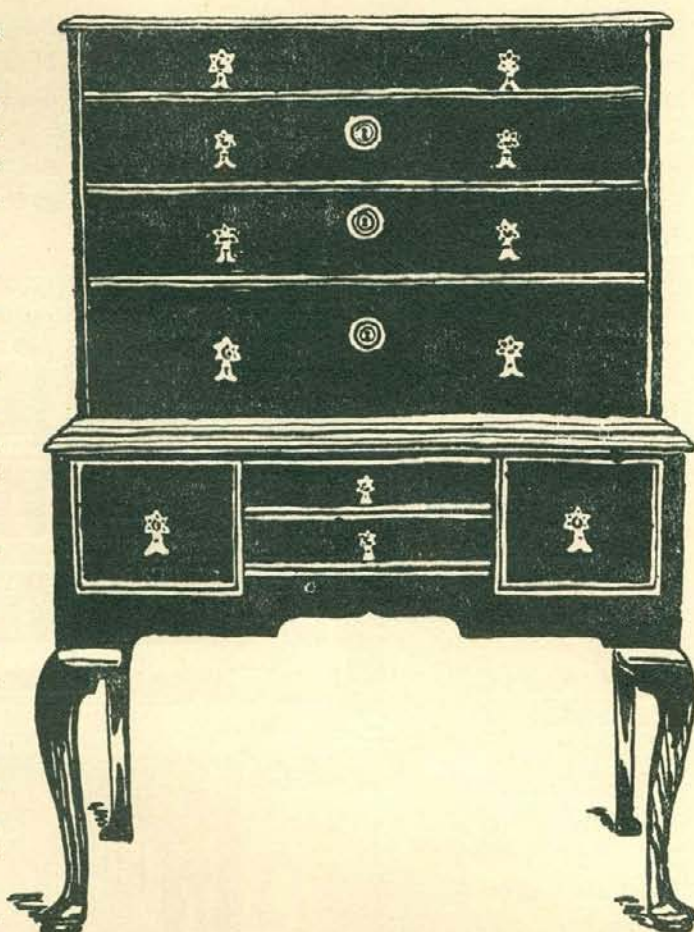
leges maradványai hollétéről hiányzik a bővebb adat.

Éppúgy nem tudjuk, hova tűnt a pesti görög templom másik nevezetesege, a főoltár és szentély kapuja fölött elhelyezett s a művész nevének kezdőbetűivel ellátott, koronát tartó galamb, mely annyi perpatvarnak és visszavonásnak lett okozója a hívek két tábora, a görögök és macedon-oláhok közt. Az bizonyos, hogy ez a galamb a templom befejezése után, 1803-1804 körül, került oda, s hogy művészi munka lehetett, nemcsak készítőjének bejegyzett névbetűi bizonyítják, hanem az a féltő gond is, mellyel őrizték s eltávolítása után visszahelyezésére súlyt fektettek a hitközség tekintélyes tagjai, ámbar sokkal valószínűbb, hogy ennél nemzetiségi és dogmatikai szempontok játszottak első sorban szerepet.

A galamb, mint a szentlélek szimbóluma, bizonyára vallásos ikonológiai vonatkozásba hozható a templommal, bár sok jel mutat arra, többek közt mindenképp a csőrében tartott korona, hogy ez esetben inkább a két testvérnemzetnek, a görög és macedon-oláhnak a közös templom közös áldozattal való építésében megnyilatkozó egyetértését, hosszú harcok és surlódások után bekövetkezett kiengesztelődését akarta jelképezni.

Úgyde a görög egyház nem ismeri el a képeket és faragványokat a vallásos imádat tárgyaiul. Úgy látszik, e körül tört ki a harc, mely sok huzavona, pro és kontra folytatott szövíta után oda vezetett, hogy a község a helytartótanács és a karlócai pátriárka döntését hívta fel arra, hogy van-e helye eszmeileg a galambnak a görög egyház istentiszteleti helyén. Ám mielőtt még a döntés beérkezett volna, néhány túlbuzgó görög titkos összejövetelekben elhatározta a galamb eltávolítását s rábirta Popovics Dénes budai püspököt, hogy utasítsa Theodor Hadzsi Georgievics lelkeszt a galamb levételére.

Titkon, éjnek idején, a legnagyobb csendben foganatosították ezt az intézkedést 1806.



ANGOL BÚTOR.

FIÓKOS SZEKRÉNY DIÓFÁBÓL 1700.

dec. 27-én. Ép szent karácsony ünnepén, a béke és szeretet megszentelt napján dobták az üszköt a község hitéletébe.

A merénylet nem maradt megtorlatlanul. Amint másnap a hitközség oláh tagjai megtudták a náluk nélkül tett intézkedést, megrohanták papjukat, szidalmazták, szakállát megtépdesték, szemébe köptek, elvették tőle a templom kulcsait s eltiltották a templomtól is.

Különös, hogy a szelídség és ártatlanság jelvénye alatt vonult be az évekig dúló belviszály a pesti görög egyház kebelébe.

A kijátszott hívek demonstráltak a galamb elvitele ellen, de már késő volt, nem értek el semmi eredményt. Sem az egyházi, sem a világi hatóságoknak nem volt kedvük beleavatkozni a vitába s újra felszítani a szenvedélyeket. Legbölcsebb volt még amit tehettek, hogy fejet hajtssanak a bevégzett tények előtt. Így aztán,

bár a metropolita beismerte, hogy egyházi és dogmatikai szempontból nem emelhető kifogás állati vagy történelmi ábrázolatoknak a templomban való elhelyezése ellen s ennél fogva a galamb otlléte sem sérthette a vallásos érzést és kegyeletet, mégis úgy döntött a helytartótanács, hogy a műemlék eltávolításába inkább bele kell nyugodni, semmint hogy visszahelyezése által újabb elégtelenségnek szolgáltasson tápot. Mindössze abban számoltak a másik tábor érzékenységével is, hogy elrendelték, mikép az üresen hagyott tér csak közösen választandó képpel vagy ábrázolattal legyen betöltendő, amiben mindkét fél megegyezik.

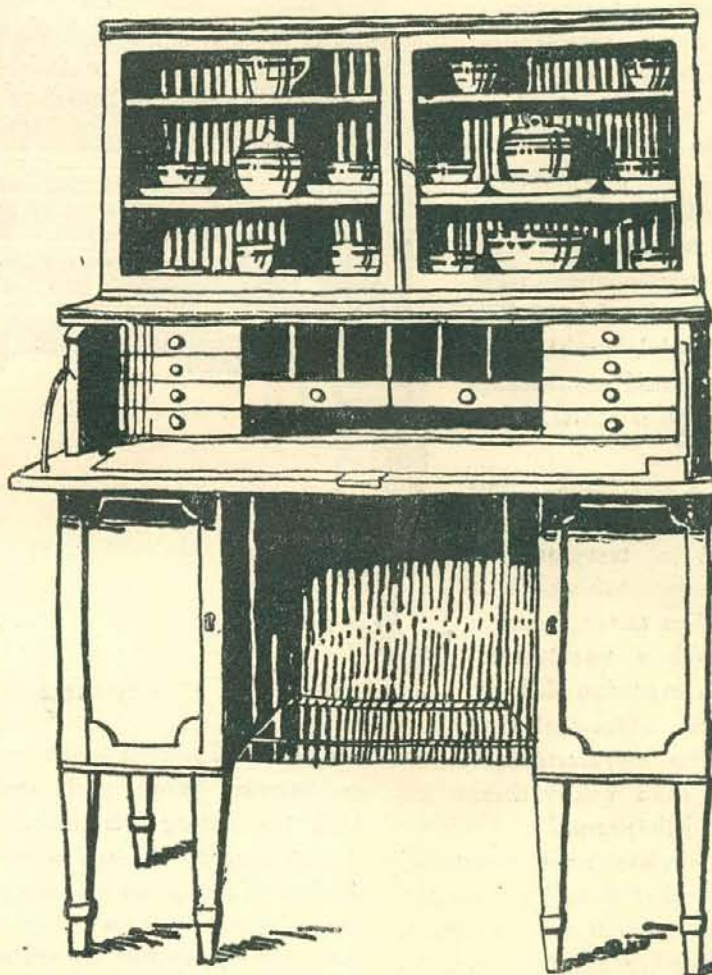
Aligha csatlódunk, ha föl tesszük, hogy a régi Pest ez emlékezetes műtárgya később a templom hátsó épület - falában nyert állandó elhelyezést, leg-

alább erre mutat a görög templom mögött elhúzódó utca máig is fennmaradt Galambutca elnevezése. Ami az alkotó művészt illeti, azt kétségkívül az akkortájt Pesten és Budán működő jelesebb szobrászok valamelyikében kell keresnünk. Ilyenek voltak Budán az Új-utcában Held, ugyanott a Kigyó-utcában Kurzweil, továbbá Weber. Pesten a külvárosi Hajós-utcában Salm s a Sebestyén-téren lakó

Pauer, a Kristóf-szobor alkotója. Azonkívül Mahr vagy Majer Henrik és Frank Lőrinc akadémiai szobrászok, akikről tudjuk, hogy a görög templom építésénél, illetőleg díszítésénél szintén közreműködtek, mert Mahr özvegyének még férje halála után is tekintélyes

követelése maradt Junggal, mint fővállalkozóval, szemben, Frank pedig a templom belsejében levő korinthusi oszlopsor elkészítését vállalta magára.

Frank sem készülhetett el idején munkájával, tekintve Jung tétovázó és kétszínű magatartását s azt, hogy a nagy nyomorban élő művésztől minden anyagi forrást megvont. Frank hat egész és nyolc fél oszlopfőre szerződött Junggal, amazokat 4 aranyával, ezeket 8 frtjával számítva. Hogy mily kevés keresetet biztosított ez a munka a nyomorgó mű-



CHIPPENDALE TERVE UTÁN KÉSZÜLT
ÍRÓSZEKRÉNY 1770.

ANGOL
BUTOR.

vésznek, kitűnik abból, hogy saját számítása szerint napi 15 kr. tiszta keresetet tudott csak kimutatni az elvállalt ár mellett. De Jung még ezt sem akarta kifizetni, mindenféle kibúvóval élt, tagadta a megrendelést, majd az oszlopsor tiszta korinthusi jellegét vont kétségbe. De a tanúkul felhívott szakértők Frank mellett bizonyították s munkáját művészi tekintetben kifogástalannak találták. Jungnak az össze-

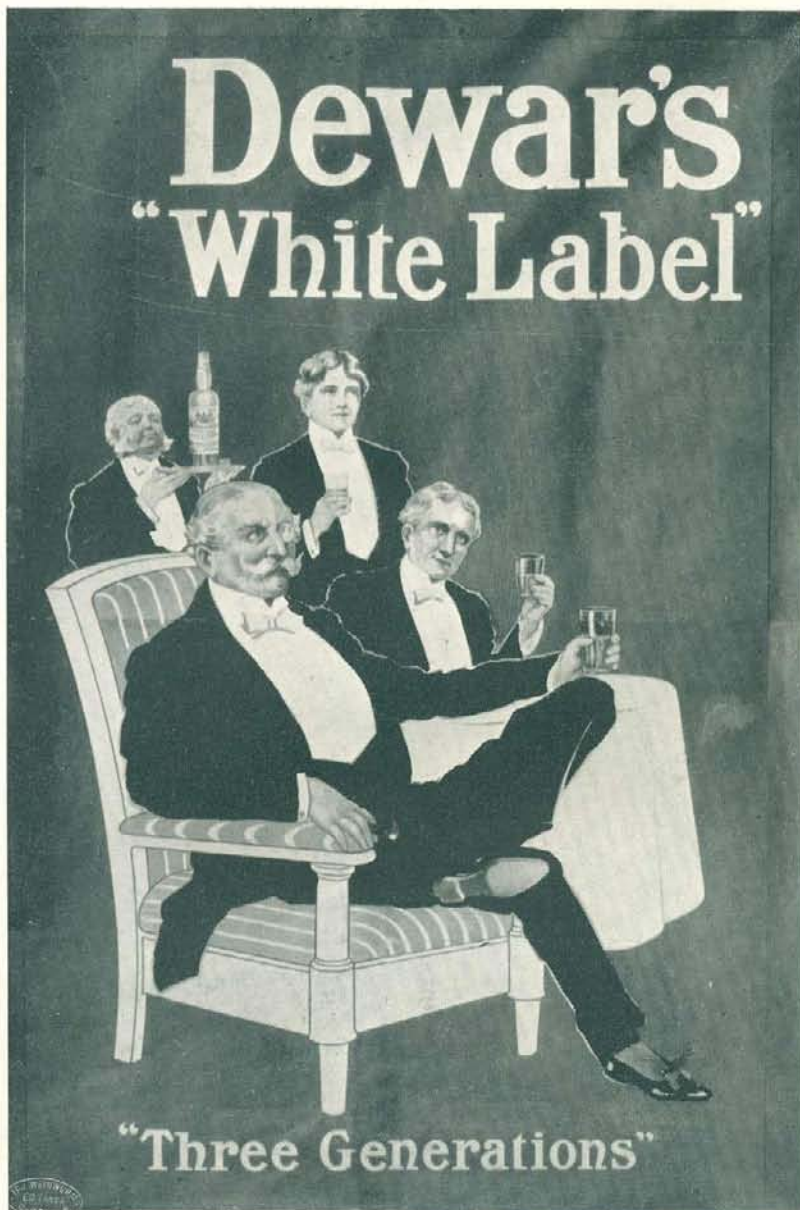
315.



315. AZ ORSZ. IPARMŰVÉSZETI MÚZEUM
KIÁLLÍTÁSÁNAK RÉSZLETE.

DÉTAIL DE L'EXPOSITION
DU MUSÉE DES ARTS DÉCORATIFS.

316.



316. SZERZŐJE
ISMERETLEN.

AUTEUX
INCONNU.

317.



317. TERVEZTE:
JOHN HASSAL.

AFFICHE PAR
JOHN HASSAL.

318.



318. TERVEZTE :
BUSHEL.

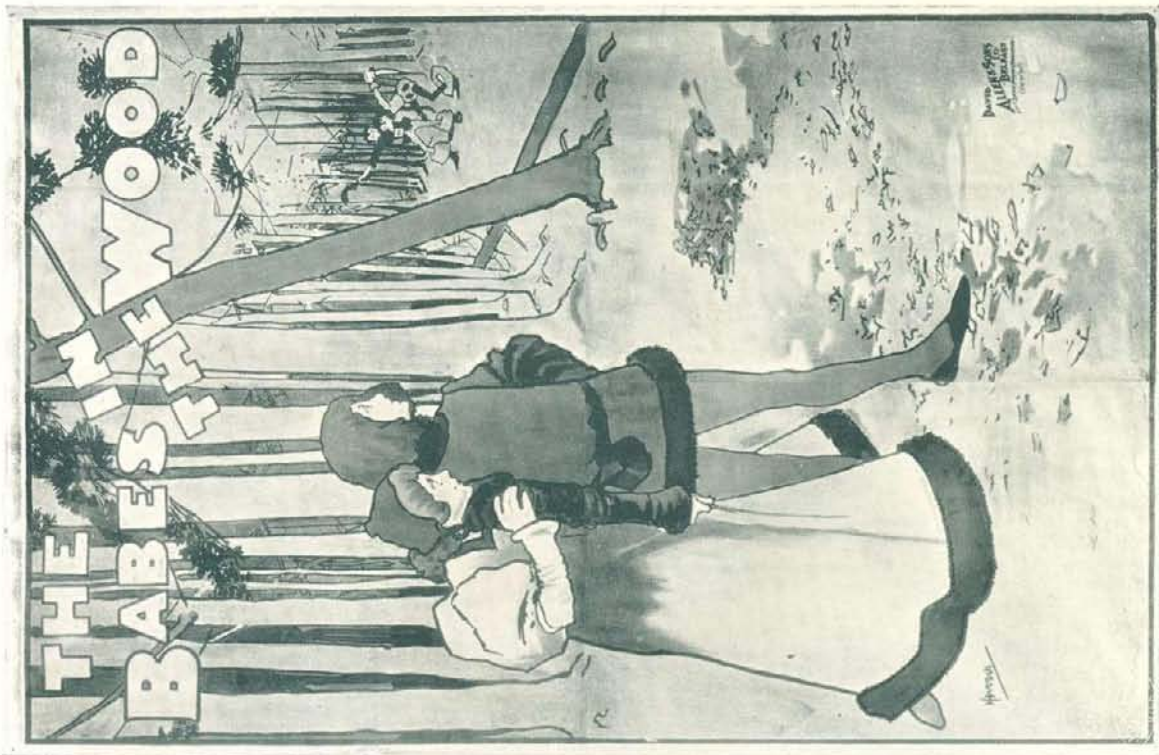
AFFICHE PAR
BUSHEL.

319.

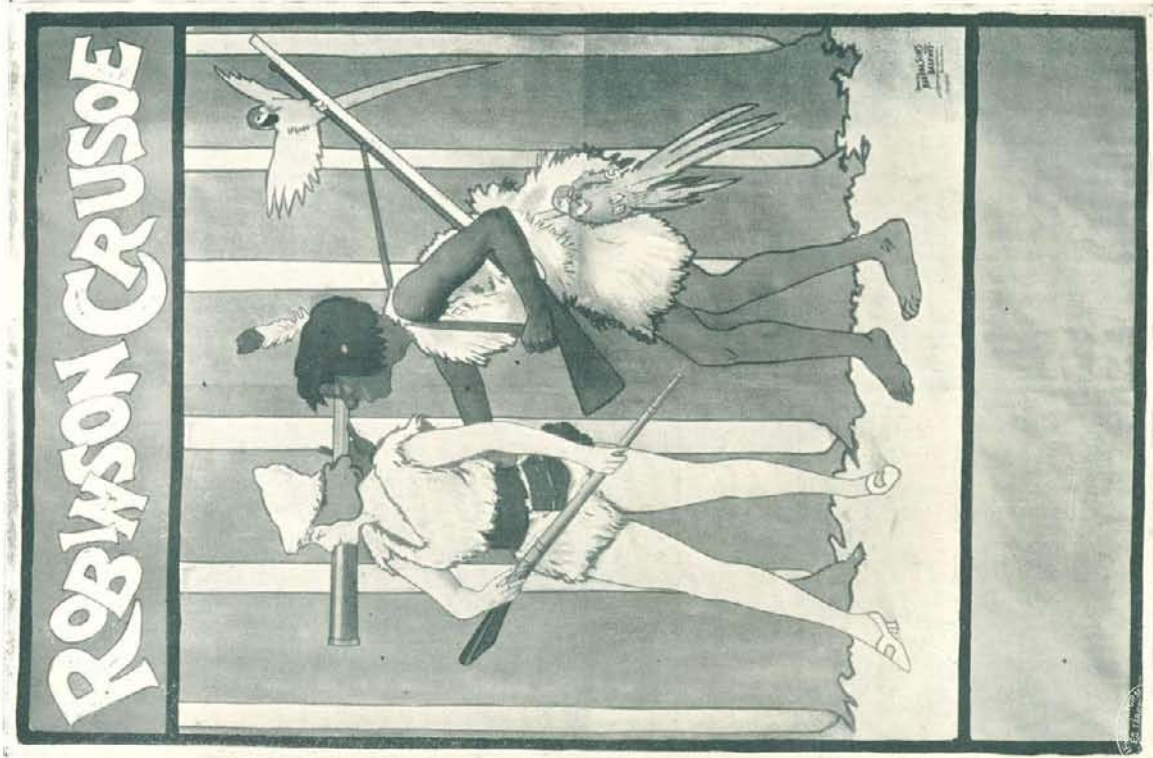


319. SZERZŐJE
ISMERETLEN.

AUTEUX
INCONNU.



320.



321.

320., 321. TERVEZTE :
JOHN HASSAL.

DEUX AFFICHES PAR
JOHN HASSAL.



AFFICHES PAR
JOHN HASSAL.

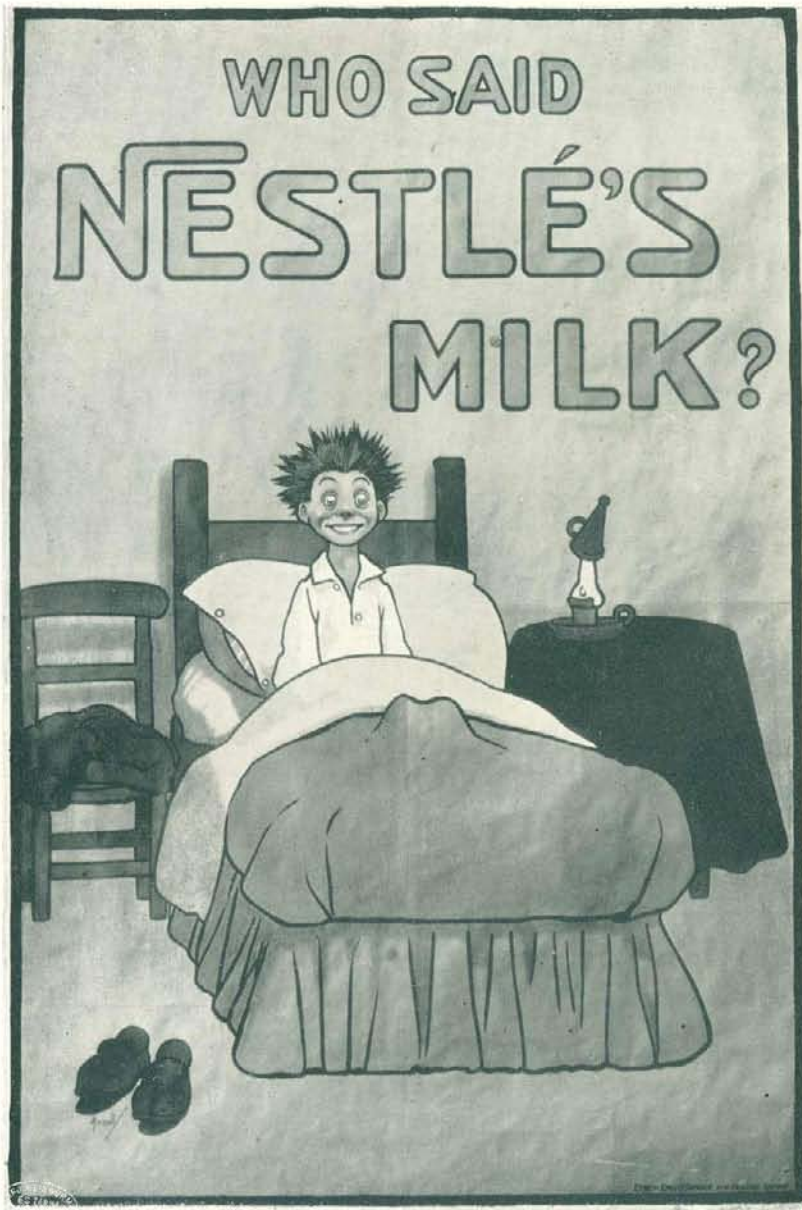


322., 323. TERVEZTE :
JOHN HASSAL.

323.

322.

324.




324. TERVEZTE :
JOHN HASSAL.

AFFICHE PAR
JOHN HASSAL.

325.

THE
YACUUM CLEANER



HELP!

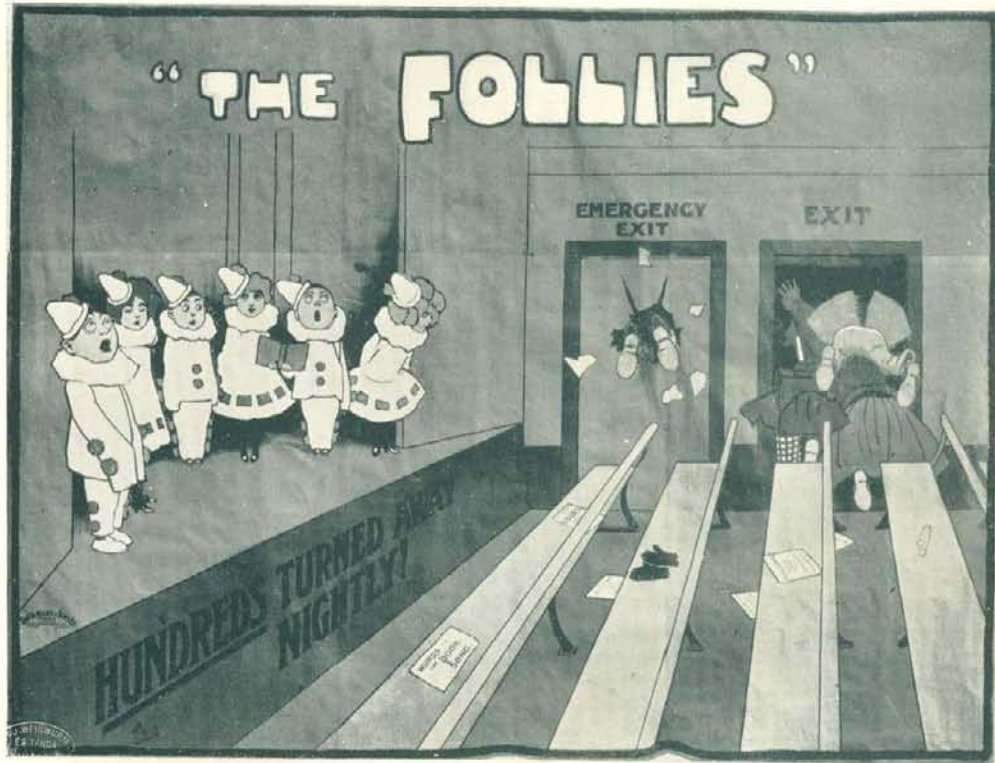
APPLY 25 VICTORIA STREET S.W.
FOR ESTIMATES IN DETAIL FREE



325. TERVEZTE :
JOHN HASSAL.

AFFICHE PAR
JOHN HASSAL.

326.



327.



"SINDBAD" BY J. HICKORY WOOD
AND ARTHUR COLLINS

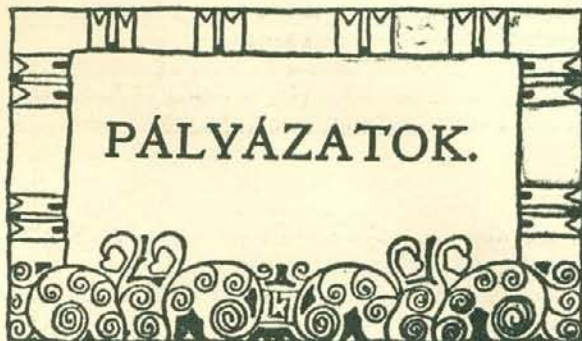
326., 327. TERVEZTE :
JOHN HASSAL.

DEUX AFFICHES PAR
JOHN HASSAL.

hívott bizottság előtt ünnepélyes kézzeladással kellett Frank szerződése épségben tartását megígérnie.

Amde ez sem használt sokat; Jung és Frank között az együttműködés lehetetlennek bizonyult, gyakori heves összekoccnások zavarták meg viszonyukat s a pör végre is elkerülhetlenné vált az akkor épp a szabadkai templom tervezésével elfoglalt Jung s a nagy inségében dolgozni is alig tudó Frank közt. Perei túlélték Jungot, aki 1809-ben már nem élt, örökösétől pedig (fia ügyvédi pályára lépett) az utána maradt csekély vagyont is lefoglalták a vele

összeköttetésben állt ki nem elégitett hitelezők. Ilyenek voltak a magyar iparművészeti viszonyok a múlt század első s a megelőző század utolsó éveiben Pesten. Elfeledett nevek, melyeknek viselőit életükben a nyomor romantikája vette körül, végtelen nehéz munka- és megélhetési viszonyok, melyek csirájokban ölték el a legnagyobbra törő ambíciókat. Csoda-e, ha ily körülmények között a művészeti és műipari haladás csak lassan, fáradtságosan tör utat magának, hogy ráüsse bélyegét a kisvárosias Pest fejlődésére és csinosodására?



PÁLYÁZAT VERSENYDÍJRA. A Magyar Automobil Klub az 1909. évi június havában tartandó „Prinz Heinrich-Fahrt” automobilverseny alkalmából adományozandó versenydíjak egyikét adja s ennek vázlatos tervét az Orsz. M. Iparművészeti Társulattal együttesen hirdetett pályázat útján akarja beszerezni. A pályázat feltételei a következők:

1. Tervezzenek versenydíjra alkalmas olyan emléktárgyat, amely 2700 koronáért elkészíthető legyen. Ebben az összegben bennefoglaltatik a végleges kivitel alapjául szolgáló minta tiszteletdíja is.
2. A tervezett tárgy anyaga lehet ezüst, bronz s egyéb fém. Esetleg alkalmazható kő, zománc, gyöngyház, teknősbéka, szaru, csont, stb.
3. A pályaterv a végleges kivitelnek megfelelő nagyságú plasztikus (gipsz, plasztilín, viasz) és annyira kidolgozott vázlat legyen, hogy abban nem csupán a kifejezett eszme, hanem a pályázónak a mintázásban való jártassága is megítélhető legyen.
4. Minden pályaműhöz költségvetést kell mellékelni, amelyben a pályázó kötelezően jelentse be, hogy megbízás esetén mily anyagból készíti és mely áron

vállalja a tervezett versenydíjnak három havi határidőn belül való szállítását.

5. Pályázhatik minden magyar állampolgár.
6. A pályázat titkos. Ennélfogva lássa el minden pályázó tervét valamely jelíggel és jelíggel levéllel.
7. A pályaműveket 1909. február hó 3-ig kell beküldeni az Orsz. M. Iparművészeti Társulat igazgatóságához (Üllői-út 33—37.).
8. A pályabírószám hat tagból áll. Elnöke az Orsz. M. Iparművészeti Társulat elnöke, 3 tagját a Társulat, 2 tagját pedig a M. Automobil-Klub küldi ki.
9. A Társulat a M. Automobil-Klubbal együttesen 3 pályadíjat tűz ki, és pedig:
 - I. díj 300 korona
 - II. „ 200 „
 - III. „ 100 „
10. A Társulat az összes pályaműveket legalább 3 napig kiállítja. A pályázókat pedig figyelmezteti, hogy pályaterveiket a döntéstől számított 30 napon belül vitesék el, mert ezen az időn túl nem vállal értök felelősséget.
11. A díjazott pályatervek tulajdonjoga az Orsz. M. Iparművészeti Társulatot illeti meg.

Budapest, 1908. december havában.

AZ ORSZ. M. IPARMŰVÉSZETI TÁRSULAT
ELNÖKSÉGE.

ELDÖLT PÁLYÁZATOK. A Dávidházy Kálmán debreceni bődíszműves által kiírt pályázatot november hó 9-én tartott ülésén döntötte el az erre a célra kiküldött bíráló bizottság. Beérkezett 50 pályázótól 277 pályamunka, amelyek közül a 100 koronás első díjat Kőszegi Alvi Tangl Adolf iparművészeti iskolai növendék, a 60 koronás második díjat Wessely Vilmos festő, a 40 koronás harmadik díjat Örkény István és Szendrői Dezső iparművészek pályamunkája kapta. Dávidházy ezeken kívül több pályatervet megvásárolt.

A temesvári kereskedelmi és iparkamara szűkebb pályázatot írt ki a kamarai kerület